

กระบวนการเรียนรู้และการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทของปราชญ์ชาวบ้าน

The Processes of Learning and Applying the Philosophy of Sufficiency Economy

in the Context of the Local Knower

ฉลอง พันธุ์จันทร์¹

ChalongPhanchan²

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้และการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้าน (กรณีนายคำสิงห์ มาลาหอม) และศึกษารูปแบบและการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรที่เข้าอบรมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้ 1. ขั้นพัฒนาโจทย์วิจัย 2. ขั้นดำเนินโครงการเก็บข้อมูล 3. ขั้นติดตามผลและประเมินผล 4. ขั้นจัดกระทำข้อมูล และ 5. ขั้นนำเสนอผลการวิจัย โดยมีเครื่องมือการวิจัย คือ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง แบบสังเกต แบบบันทึก และการสนทนากลุ่ม มีกลุ่มเป้าหมายคือ ปราชญ์ชาวบ้านจำนวน 1 คน วิทยากร จำนวน 5 คน เกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 196 คน โดยใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงในพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ผลการศึกษาพบว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วยแนวคิด 3 ห่วง คือ พอประมาณ เหตุผล ภูมิคุ้มกัน และ 2 เงื่อนไข คือ ความรู้ หมายถึง ความรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง และคุณธรรม หมายถึง ความซื่อสัตย์ สุจริต ขยัน อดทน และรู้จักแบ่งปัน กระบวนการเรียนรู้และการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้าน กรณีของนายคำสิงห์ มาลาหอม พบว่า นายคำสิงห์มาลาหอม ได้นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในแปลงเกษตรของตนเอง ซึ่งสะท้อนได้จากแนวคิดที่ว่า “เฮ็ดอยู่ เฮ็ดกิน” ภายใต้กรอบแนวคิดแบบ “พออยู่ พอกิน พอเพียง” ส่วนกระบวนการเรียนรู้ของนายคำสิงห์ มาลาหอม พบว่า มีกระบวนการเรียนรู้หลัก 3 ส่วน คือ 1) การเรียนรู้จากภายนอก คือการเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) การเรียนรู้จากภายใน คือ การนำเอาความรู้เดิมมาต่อยอดผ่านการคิดวิเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ เป็นต้น จนเกิดองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาใหม่ขึ้น และ 3) การเรียนรู้จากการปฏิบัติ การปฏิบัติที่ก่อให้เกิดขึ้นจากการลงมือปฏิบัติอย่างจริงจังและทดสอบหารูปแบบที่เหมาะสมกับพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ส่วนการนำองค์ความรู้และภูมิปัญญาไปประยุกต์ใช้สะท้อนให้เห็นจากหลักสูตรอบรมเกษตรกร อาทิ การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ การทำน้ำหมักชีวภาพ การใช้สมุนไพรไล่แมลง การเผาถ่านสกัดน้ำส้มควันไม้ การเพาะเห็ด เป็นต้นซึ่งองค์ความรู้ทั้งหมดนี้เกิดจากประสบการณ์การเรียนรู้และนำมาปรับประยุกต์ใช้กับแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเหมาะสม

สำหรับเกษตรกรที่เข้าอบรมจำนวน 196 คนแบ่งเป็นชายร้อยละ 55.6 และหญิงร้อยละ 44.4 พบว่า มีการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงใน 2 พื้นที่ใหญ่ๆคือ พื้นที่ลุ่มแม่น้ำชี และพื้นที่ดอน ซึ่งแต่ละพื้นที่มีรูปแบบการประยุกต์ใช้ที่ต่างกันส่วนภูมิปัญญาที่มีการนำไปใช้มากที่สุดคือการทำน้ำหมักชีวภาพ คิดเป็นร้อยละ 47.4 และการใช้สมุนไพรไล่แมลงร้อยละ 31.6 และอื่นๆ รวมเป็นร้อยละ 21.00 ซึ่งทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ อาทิ การลดรายจ่ายเพื่อซื้อสารเคมีใช้ในการเกษตร เป็นต้นชี้ให้เห็นว่า การดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงนั้น สามารถพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่ง

คำสำคัญ: ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, ภูมิปัญญา, ปราชญ์ชาวบ้าน

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์ประจำ, สาขาวิชาศาสนาและปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

² Assistant Professor Dr., Lecturer, Department of Religion and Philosophy, Faculty of Humanities and Social sciences Mahasarakham University

Abstract

The objectives of this research were to study of the process and applying the Philosophy of Sufficiency Economy in the Context of the Local Knower (a case study: Mr. kamsinghamalahom) and models and applying the Philosophy of Sufficiency Economy of the farmers who attended in. The processes of the research consist of 1) developing research problems 2). data collections 3). follow up and evaluation 4). data analysis and 5).presentation of research results. The research tools include questionnaire, structured interview, observation form, record, and group discussion. The target group is that local knower, the 5 local lectures, the 196 farmers by Purposive sampling in the Kosumpisai district, Mahasarakham province.

The result of study showed that the Philosophy of Sufficiency Economy based on moderation, prudence, and social immunity, one that uses knowledge and virtue as guidelines in living. Significantly, there must be intelligence and perseverance which will lead to real happiness in leading one's life. For the process of learning and applying the Philosophy of Sufficiency Economy of the local Knower, it is founded that there are 3 main principles:1) learning from outside that is, learn from the local wisdom, 2)learn from theinside, that is, to taketheknowledgefurtherthroughcritical and creativethinking etc., then, he can develop the new knowledge and wisdom and 3) practical learning that arise from the real practices and testasuitable modelfor areacontinuously. For the applying, it founded from the farmer-training programs which consist of Bio-composting, Biologicalfermentation broth, herbalinsect repellent, charcoalwood vinegarextract, andmushroom seeding.

For farmers,196participantswere divided intomaleand female55.6%,44.4 %, respectively. It founded that there are the applying the Philosophy of Sufficiency Economy in the 2 main areas that is Chi Riverbasinarea andupland area. There are different applying models in each area. And thewisdom thatis usedthe most;Biologicalfermentation broth for 47.4 %, herbalinsect repellent 31.6 % and the others 21.00 %, whichmakefarmersself-reliant, such as reducingcostsfor the purchaseof chemicalsused in agriculturefor example;it pointed out thatlifeaccording to the principlesof sufficiency economyable to self-reliantin basically level.

Keywords: Philosophy of Sufficiency Economy, Wisdom, Local Knower

1. บทนำ

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯมีพระราชดำรัสแก่พสกนิกรชาวไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 และได้ตรัสย้ำถึงแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอีกครั้งในวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2540 (ภายหลังวิกฤติเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540) เพื่อเป็นแนวทางการแก้ไขเศรษฐกิจของประเทศไทย ให้ดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนในกระแส

โลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในทางการเมืองของไทยแล้ว เศรษฐกิจพอเพียงมีบทบาทสำคัญในการสถาปนาอำนาจด้านอุดมการณ์ โดยเฉพาะอุดมการณ์กษัตริย์นิยมในสังคมไทย ในฐานะ "กษัตริย์นักพัฒนา" ซึ่งส่งผลต่อการเติบโตของอุดมการณ์เศรษฐกิจพอเพียง สิ่งเหล่านี้ถูกตอกย้ำและผลิตซ้ำโดยสถาบันทางสังคมต่าง ๆ เช่น สถาบันการศึกษา

หน่วยงานราชการ สื่อมวลชน เป็นต้น ส่งผลให้เศรษฐกิจพอเพียงมีบทบาทต่อการกำหนดอุดมการณ์ การพัฒนาของประเทศและการพยายามตีความเพื่อสร้างความชอบธรรมในการพัฒนาโดยปัญญาชนและปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งเชื่อมโยงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเข้ากับอุดมการณ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ทรงปรับปรุงพระราชทานเป็นที่มาของนิยาม "3 ห่วง 2 เงื่อนไข" ที่คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นำมาใช้ในการรณรงค์เผยแพร่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผ่านช่องทางต่าง ๆ ประกอบด้วย ความ "พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน" บนเงื่อนไข "ความรู้ และ คุณธรรม" ซึ่งอภิชาติ พันธเสน (2547) ได้จัดแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็น "ข้อเสนอในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามแนวทางของพุทธธรรมอย่างแท้จริง" ทั้งนี้เนื่องจากในพระราชดำรัสหนึ่ง ได้ให้คำอธิบายถึง เศรษฐกิจพอเพียง ว่า "คือความพอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภมาก และต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่น" สาเหตุหนึ่งที่แนวทางการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง ได้ถูกกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในขณะนี้ เพราะสภาพการดำรงชีวิตของสังคมทุนนิยมในปัจจุบันได้ถูกปลูกฝังสร้าง หรือกระตุ้น ให้เกิดการใช้จ่ายอย่างเกินตัว ในเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องหรือเกินกว่าปัจจัยในการดำรงชีวิต เช่น การบริโภคเกินตัว ความบันเทิงหลากหลายรูปแบบ การแต่งตัวตามแฟชั่น เป็นต้น จนทำให้ไม่มีเงินเพียงพอเพื่อตอบสนองความต้องการเหล่านั้น ส่งผลให้เกิดการกู้หนี้ยืมสิน เกิดเป็นวัฏจักรที่บุคคลหนึ่งไม่สามารถหลุดออกมาได้ ถ้าไม่เปลี่ยนแนวทางในการดำรงชีวิต

ต่อมาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ได้บรรจุปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไว้เป็นกรอบแนวความคิดและทิศทางการพัฒนาระบบเศรษฐกิจมหภาคของไทย เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่สมดุล ยั่งยืน และมีภูมิคุ้มกัน และความอยู่ดีมีสุข มุ่งสู่สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน หรือที่เรียกว่า

"สังคมสีเขียว" ด้วยหลักการดังกล่าว แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 นี้จะไม่เน้นเรื่องตัวเลขการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ยังคงให้ความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจแบบทวิลักษณ์ หรือระบบเศรษฐกิจที่มีความแตกต่างกันระหว่างเศรษฐกิจชุมชนเมืองและชนบท ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ยังถูกบรรจุไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ในส่วนที่ 3 แนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน มาตรา 78 (1) บริหารราชการแผ่นดินให้เป็นไปเพื่อการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และความมั่นคง ของประเทศอย่างยั่งยืน โดยต้องส่งเสริมการดำเนินการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและคำนึงถึง ผลประโยชน์ของประเทศชาติในภาพรวมเป็นสำคัญ

แต่การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบันเป็นไปตามกระแสทุนนิยมรัฐใช้อำนาจในการจัดการเปลี่ยนแปลงวิถีชาวบ้าน ด้วยการส่งเสริมให้ปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อค้าขายเช่น ปลูกอ้อย มันสำปะหลัง ข้าวโพด ข้าวการผลัดเพื่อขาย ทำให้ขยายพื้นที่การเกษตร เกิดการทำลายสภาพป่าไม้ และแหล่งน้ำและ โยกย้ายผลผลิตออกจากหมู่บ้าน ชาวบ้านได้รับผลตอบแทนที่ไม่สมดุล ถูกเอารัดเอาเปรียบในตลาดการค้ากำไรตกอยู่ในมือพ่อค้าคนกลางมากกว่าตกอยู่ในมือชาวบ้านผู้ผลิตพ่อค้าซื้อราคาถูกแต่ขายราคาแพงชาวบ้านในกระแสทุนนิยมจึงประสบปัญหาหนี้สินเพราะต้นทุนการผลิตสูงขึ้นทั้งค่าปุ๋ย ค่ายาปราบศัตรูพืช ค่าแรงงาน เป็นต้นปัญหานี้ทำให้เกิดการแสวงหาแนวทางที่เป็นทางรอดและทางเลือกของท้องถิ่นจึงมีการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งด้านทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรความรู้เพื่อเลือกตัวแบบหรือแนวทางที่เหมาะสมแก่ชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการทำไร่นาสวนผสมการดำรงชีวิตความเป็นอยู่แบบพอเพียงการใช้ธรรมชาติเป็นแม่แบบของวิถีชีวิตการศึกษาอย่างเข้าใจปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้เหมาะสมล้วนแต่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นการผลิตเพื่อให้เพียงพอต่อการอยู่การกินในครอบครัวเหลือแล้วขายหรือนำไปแลกกับสิ่งอื่น ๆ ที่

ต้องการ จะช่วยลดปัญหาหนี้สินชีวิตมีความสุขมากกว่า การที่จะมุ่งผลิตเพื่อขายนำเงินไปซื้อสิ่งฟุ่มเฟือย มากมายนักทำให้หลาย ๆ ฝ่ายได้หันมามองถึงความ ผิดพลาดในนโยบายเศรษฐกิจที่ผ่านมาและกลับไป ศึกษาภูมิปัญญาดั้งเดิมอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งทำให้แนวคิด เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและเศรษฐกิจชุมชน เป็น ต้น เป็นที่สนใจและรู้จักของชุมชนผ่านกระบวนการ ทำงานของกลุ่มผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้าน

ปราชญ์ชาวบ้านหลายท่านที่เสนอหลักคิดและ วิธีการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาให้กับชุมชนและสังคม ต้องผ่านกระบวนการการปฏิบัติแบบลองผิดลองถูก เรียนรู้ท่ามกลางการเผชิญปัญหา ถอดและสรุปบทเรียน ตกผลึกจนกลายเป็นภูมิปัญญาสามารถนำไปปฏิบัติใช้ ในที่อื่น ๆ ได้และได้นำภูมิปัญญาดังกล่าวไปบูรณาการ และปรับประยุกต์ใช้กับเศรษฐกิจพอเพียงตามแนว พระราชดำริ จนเกิดเป็นเศรษฐกิจทางเลือกเพื่อการ พัฒนาที่ยั่งยืน ดังเช่นพระราชดำรัสของพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2541 ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับ แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพิ่มเติมพระราชทาน แก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าถวายชัยมงคล ในโอกาส วันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวน จิตรลดา พระราชวังดุสิตฯ ใจความว่า

“...คำว่าเศรษฐกิจพอเพียงนี้ไม่มีในตำราไม่เคยมีระบบเศรษฐกิจพอเพียง มีอย่างอื่นแต่ไม่ใช่คำนี้ ปีที่แล้วพูดว่า เศรษฐกิจพอเพียงเพราะหาคำอื่นไม่ได้ และได้พูดอย่างหนึ่งว่า เศรษฐกิจพอเพียงนี้ให้ปฏิบัติเพียงครั้งเดียวคือ ไม่ต้องทั้งหมด หรือแม้จะเศษหนึ่งส่วนสี่ก็พอ ในคราวนั้นเมื่อปีที่แล้วนึกว่าเข้าใจกัน แต่เมื่อไม่นานเดือนที่แล้วมีผู้ที่ควรจะรู้ เพราะว่าได้ปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนามาช้านานแล้ว มาบอกว่าเศรษฐกิจพอเพียงนี้ดีมากแล้วก็เข้าใจว่าปฏิบัติเพียงเศษหนึ่งส่วนสี่ก็

พอ นั้น หมายความว่า ถ้าทำให้เศษหนึ่งส่วนสี่ของประเทศก็จะพอ ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง และทำให้เพียงเศษหนึ่งส่วนสี่ก็พอ นั้น ไม่ได้แปลว่า เศษหนึ่งส่วนสี่ของพื้นที่ แต่เศษหนึ่งส่วนสี่ของการกระทำ ต้องพูดเข้าใจเรื่องเลย เพราะหนักใจว่า แม้แต่คนที่ เป็นดอกเตอร์ก็ไม่เข้าใจ อาจจะพูดไม่ชัด แต่เมื่อกลับไปดูที่เขียนจากที่พูด ก็ชัดแล้วว่าควรจะปฏิบัติเศรษฐกิจพอเพียงไม่ต้องทั้งหมดเพียงครึ่งหนึ่งก็ใช้ได้ แม้จะเป็นเศษหนึ่งส่วนสี่ก็พอ หมายความว่า วิธีปฏิบัติเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ไม่ต้องทำทั้งหมดและขอเติมว่าถ้าทำทั้งหมดก็จะทำไม่ได้ ฉะนั้นจึงพูดว่าเศรษฐกิจพอเพียงปฏิบัติเพียง เศษหนึ่งส่วนสี่ก็ควรจะพอและทำได้ อันนี้เป็นข้อหนึ่งที่จะอธิบายคำพูดที่พูด มาเมื่อปีที่แล้ว...

และพระองค์ได้ตรัสอธิบายถึงความหมายและวิธีการปฏิบัติเพิ่มเติมของเศรษฐกิจพอเพียงต่อไป ใจความว่า

“...พอมีพอกินนี้ก็แปลว่า เศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง ถ้าแต่ละคนพอมีพอกิน ก็ใช้ได้ ยิ่งถ้าทั้งประเทศพอมีพอกินก็ยิ่งดีและประเทศไทยเวลานั้นก็เริ่มจะไม่พอกินพอกิน บางคนก็มีมาก บางคนก็ไม่มีเลย สมัยก่อนนี้พอมีพอกิน มาสมัยนี้ชักจะไม่พอมีพอกินจึงต้องมีนโยบายที่จะเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อที่จะให้ทุกคนมีพอเพียงได้..... ให้พอเพียงนี้ก็หมายความว่า มีกินมีอยู่ ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หรูหราก็ได้ แต่ว่าพอ แม้บางอย่างอาจจะดูฟุ่มเฟือย แต่ถ้าทำให้มี

ความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำ
สมควรที่จะปฏิบัติ อันนี้ก็ความหมาย
อีกอย่างของเศรษฐกิจหรือระบบ
พอเพียง เมื่อปีที่แล้วตอนที่พูดพอเพียง
แปลในใจ แล้วก็ได้พูดออกมาด้วยว่าจะ
แปลเป็น Self-sufficiency (พึ่งตนเอง)
ถึงได้บอกว่าพอเพียงแก่ตนเอง แต่
ความจริง เศรษฐกิจพอเพียงนี้
กว้างขวางกว่า Self-sufficiency คือ
Self-sufficiency นั้นหมายความว่า
ผลิตอะไรมีพอที่จะใช้ ไม่ต้องไปขอซื้อ
คนอื่นอยู่ได้ด้วยตนเอง (พึ่งตนเอง) ...
เป็นตามที่เขาเรียกว่ายืนบนขาของ
ตัวเอง ... ดังนั้นเอง คนเราถ้าพอใน
ความต้องการ ก็มีความโลภน้อย เมื่อมี
ความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย
ถ้าทุกประเทศมีความคิด "อันนี้ไม่ใช่
เศรษฐกิจ" มีความคิดว่าทำอะไรต้อง
พอเพียง หมายความว่า พอประมาณ
ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่
เป็นสุข พอเพียงนี้อาจจะมีมาก อาจจะมี
ของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไป
เบียดเบียนคนอื่น ต้องให้พอประมาณ
ตามอัตภาพ พูดจาก็พอเพียง ทำอะไรก็
พอเพียง ปฏิบัติตนก็พอเพียง..."³

แต่ปัญหาหนึ่งของการนำปรัชญาเศรษฐกิจ
พอเพียงไปใช้ก็คือ ผู้นำไปใช้อาจยังไม่ได้ศึกษาหรือมี
ความรู้ยังไม่เพียงพอ ทั้งยังไม่กล้าวิเคราะห์หรือตั้ง
คำถามต่อตัวปรัชญา เนื่องจากเป็นปรัชญาของ
พระมหากษัตริย์ ซึ่งสมเกียรติ อ่อนวิมล (2550) เรียกสิ่ง
นี้ว่า "วิกฤตเศรษฐกิจพอเพียง" โดยสมเกียรติมี

ความเห็นว่าเป็นไปอย่างน่าเศร้าใจคือ
อะไร ซึ่งอาจเพราะสับสนว่า เศรษฐกิจพอเพียงกับ
ทฤษฎีใหม่นั้นเป็นเรื่องเดียวกัน ทำให้เข้าใจผิดว่า
เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงการปฏิเสธอุตสาหกรรมแล้ว
กลับไปสู่เกษตรกรรม นอกจากนี้ยังมีความไม่รู้ว่าจะนำ
ปรัชญานี้ไปใช้ทำอะไร สมเกียรติยังมีความเห็นด้วยว่า
ความไม่เข้าใจนี้ อาจเกิดจากการสับสนว่าเศรษฐกิจ
พอเพียงกับทฤษฎีใหม่นั้นเป็นเรื่องเดียวกัน ทำให้มี
ความเข้าใจว่า เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงการปฏิเสธ
อุตสาหกรรมแล้วกลับไปสู่เกษตรกรรม ซึ่งเป็นความ
เข้าใจที่ผิด และชนิดา ชิตยภัณฑัตย์ (2550) เสนอ
เช่นกันว่า เศรษฐกิจพอเพียงมีความหมายที่สั้นไหลไป
มา ไม่ผูกติดกับรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง นั่นคือมีความ
ยืดหยุ่นสูง สามารถปรับให้เกิดความเหมาะสมได้ตาม
บริบทของการใช้หรือพื้นที่

ฉะนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า การศึกษากระบวนการ
เรียนรู้และการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงใน
บริบทของปราชญ์ชาวบ้านและรูปแบบและการ
ประยุกต์ใช้ของเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายที่นำปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในพื้นที่ของตนเองจึงเป็นสิ่งที่
น่าสนใจว่ามีผลอย่างไรในเชิงปฏิบัติ และบนพื้นฐานของ
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเกษตรกรสามารถพึ่งตนเอง
ได้อย่างยั่งยืนหรือไม่ อย่างไร

2. คำถามการวิจัย

2.1 ปราชญ์ชาวบ้านมีกระบวนการเรียนรู้และ
การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร

2.2 เกษตรกรที่เข้าอบรมมีรูปแบบและการ
ประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต
อย่างไรบ้าง และสามารถพึ่งตนเองได้จริงหรือไม่
อย่างไร

3. วัตถุประสงค์

³พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสเฉลิม
พระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิตาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิตฯ
วันที่ 4 ธันวาคม 2541, อ้างถึงใน

3.1 เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้และการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทของปราชญ์ชาวบ้าน

3.2 เพื่อศึกษารูปแบบและการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินของเกษตรกรที่เข้าอบรมหลักสูตรปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์ปราชญ์ชาวบ้านพออยู่ พอกิน พอเพียง ต. หนองกุ้ง สวรรค์ อ. โกสุมพิสัย จ. มหาสารคาม

4. วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) นั่นคือ ผู้วิจัยใช้ทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณ โดยมีกลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วยปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 1 คน คือ นายคำสิงห์ มาลาหอมวิทยากรภายในศูนย์ปราชญ์ จำนวน 5 คน และเกษตรกรที่เข้าร่วมอบรมหลักสูตรปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 196คนโดยมีศูนย์ปราชญ์ชาวบ้านพออยู่ พอกิน พอเพียง เลขที่ 12 หมู่ที่ 8 บ้านน้ำเที่ยง ตำบลหนองกุ้งสวรรค์ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคามเป็นพื้นที่วิจัยหลัก และมีเครื่องมือการวิจัยคือ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างแบบสังเกต แบบบันทึก และการสนทนากลุ่มผู้วิจัยได้ใช้วิธีการดำเนินการวิจัยแบบมีส่วนร่วมระหว่างนักวิจัยปราชญ์ชาวบ้าน เกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย และนำเสนอผลงานการวิจัยในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ซึ่งมีขั้นตอนในการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

1. ขั้นพัฒนาโจทย์วิจัย

1) นักวิจัย ปราชญ์ชาวบ้านและคณะร่วมกันระดมปัญหาเพื่อพัฒนาโจทย์วิจัยที่ศูนย์ปราชญ์ชาวบ้านพออยู่ พอกิน พอเพียง บ้านน้ำเที่ยง ตำบลหนองกุ้งสวรรค์ จังหวัดมหาสารคาม

2) นักวิจัยพัฒนาโครงการวิจัย และเสนอโครงการต่อคณะกรรมการด้านการวิจัยคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคามเพื่อกลั่นกรองโจทย์วิจัย

2. ขั้นดำเนินโครงการเก็บข้อมูล

1) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยการศึกษาค้นคว้า หนังสือเอกสาร วิทยานิพนธ์ ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

2) ภาคสนาม (Field work) เป็นการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้และการประยุกต์ใช้กับเศรษฐกิจพอเพียงในกิจกรรมต่างๆ ของปราชญ์ชาวบ้าน ในกรณีของนายคำสิงห์ มาลาหอม ที่ศูนย์ปราชญ์ชาวบ้านพออยู่ พอกิน พอเพียง บ้านน้ำเที่ยง ตำบลหนองกุ้งสวรรค์ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

3) จัดโครงการอบรมเกษตรกรที่เข้าอบรมเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 196 คน โดยแบ่งออกเป็น 4 ระยะเวลา คือ ระยะเวลาที่ 1 ระหว่างวันที่ 10 เดือนกุมภาพันธ์ - 13 กุมภาพันธ์ 2552 จำนวน 50 คน ระยะเวลาที่ 2 ระหว่างวันที่ 3 มีนาคม - 6 มีนาคม 2552 จำนวน 50 คน ระยะเวลาที่ 3 ระหว่างวันที่ 21 เมษายน - 24 เมษายน 2552 จำนวน 50 คน และระยะเวลาที่ 4 ระหว่างวันที่ 4 พฤษภาคม - 7 พฤษภาคม 2552 จำนวน 46 คน

3. ขั้นติดตามผลและประเมินผลเกษตรกร

1) ติดตามและประเมินผลรูปแบบและการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตของเกษตรกรที่เข้าร่วมอบรมระหว่างเดือนพฤษภาคม 2552 ถึง กรกฎาคม 2552 โดยใช้เครื่องมือที่ผู้วิจัยได้จัดทำขึ้นประกอบด้วยแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม แบบบันทึก และการสนทนากลุ่ม

4. ขั้นจัดทำข้อมูล

1) จำแนกข้อมูลและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

2) ตรวจสอบข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้และการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทของปราชญ์ชาวบ้าน

3) ตรวจสอบข้อมูลกระบวนการการเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรที่เข้าร่วมฝึกอบรมในโครงการ

4) ตรวจสอบข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตของเกษตรกรที่เข้าร่วมอบรมในโครงการ

5) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติในการวิเคราะห์คือ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) โดยใช้โปรแกรม SPSS พร้อมการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

6) สรุปผลการวิจัย

5. นำเสนอผลการวิจัย

1) นำเสนอผลงานการวิจัยแบบ

พรรณนาวิเคราะห์ (Analysis Description)

5. ผลการศึกษา

1. กระบวนการเรียนรู้และการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้าน:

นายคำสิงห์ มาลาหอม

ผลการศึกษาพบว่า ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านพออยู่ พอกิน พอเพียงตั้งอยู่ที่บ้านเลขที่ 12 หมู่ที่ 8 ตำบลหนองกุงสวรรค์ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นศูนย์ปราชญ์ลำดับที่ 6 ของจังหวัดมหาสารคามที่ได้รับการแต่งตั้งโดยเกษตรและสหกรณ์จังหวัดมหาสารคามในปี พ.ศ. 2551 โดยเปิดทำการอบรมเกษตรกร องค์กร สถาบันทั้งภาครัฐและเอกชนที่มีความสนใจในเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดำเนินงานโดยนายคำสิงห์ มาลาหอม ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้านประจำศูนย์ฯ โดยมีพื้นที่ทำการเกษตรจำนวน 20 ไร่ ตั้งอยู่ที่บ้านน้ำเทียง หมู่ที่ 12 ตำบล หนองกุงสวรรค์ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม โดยมีสมาชิกในครอบครัวจำนวน 5 คน สำหรับเหตุผลที่ทำเกษตรทฤษฎีใหม่ คือ ต้องการมีอยู่มีกิน มีใช้ สามารถพึ่งตนเองได้ โดยไม่เดือดร้อน และสามารถจุนเจือญาติพี่น้องและแบ่งปันสังคม เพราะในสังคมปัจจุบันนี้มีคนที่ต้องการทำอยู่ทำกิน (เฮ็ดอยู่

เฮ็ดกิน) นั้นน้อย ส่วนมากจะซื้ออยู่ ซื้อกินทั้งนั้น และของกินที่คนส่วนมากกินกันอยู่ในปัจจุบันก็เสี่ยงและอันตรายต่อสุขภาพ เพราะมีสารพิษเจือปนมาด้วย (นายคำสิงห์ มาลาหอม. สัมภาษณ์. 2552)⁴ ฉะนั้น การตัดสินใจทำเกษตรทฤษฎีใหม่ตั้งแต่ปี พ.ศ.2541 เป็นต้นมา จึงเป็นทางเลือกที่เหมาะสมและดีที่สุดสำหรับชีวิตพอเพียงสำหรับกระบวนการเรียนรู้ของนายคำสิงห์ มาลาหอม พบว่ามีกระบวนการเรียนรู้หลัก 3 ส่วน คือ 1) การเรียนรู้จากภายนอก คือการเรียนรู้ความรู้เดิมจากภูมิปัญญาท้องถิ่น และการอบรมในสถานที่ต่างๆ ทั้งภายในจังหวัดและต่างจังหวัด 2) การเรียนรู้จากภายใน คือ การนำเอาความรู้เดิมจากประสบการณ์การทำเกษตรมาต่อยอดผ่านการคิดวิเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ เป็นต้น จนเกิดองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาใหม่ขึ้น และ 3) การเรียนรู้จากการปฏิบัติการ ซึ่งความรู้แบบนี้เกิดขึ้นจากการลงมือปฏิบัติอย่างจริงจังหรือทำการทดลอง (ผิด/ถูก) ทดสอบหารูปแบบใหม่ ๆ ที่เหมาะสมกับพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

ส่วนการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อยึดตามหลักการ 3 ห่วง คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และภูมิคุ้มกัน และ 2 เงื่อนไข คือ ความรู้และคุณธรรม พบว่า

1. ความพอประมาณ เมื่อพิจารณาจากพื้นที่ทำการเกษตรถือว่าเป็นพื้นที่กันดาล ไม่มีไฟฟ้า (ต้องอาศัยเครื่องปั่นไฟเพื่อใช้ในกิจกรรมที่จำเป็น เช่น การอบรม เป็นต้น) ไม่มีคลองชลประทานหรือคลองน้ำอื่นๆ ต้องอาศัยการขุดบ่อและสระเพื่อรองรับน้ำฝนเท่านั้น จึงมีความแห้งแล้งเป็นทุน สิ่งที่ได้จากสภาพพื้นที่แห่งนี้ คือ ต้นทุนในการคิดแก้ปัญหาในทุก ๆ ด้านว่า “เราจะทำอะไรกับตัวเองต้องระมัดระวังอยู่ตลอดเพราะพื้นที่แห่งนี้เป็นที่กันดาลในทุกด้าน มีลักษณะลาดเอียง และมีหน้าดินทำการเกษตรที่ต้นไม่เหมาะแก่การทำการเกษตรและที่สำคัญเป็นพื้นที่อยู่ในโซนแห้งแล้งเกือบทุกปี จากเหตุผลหลายๆ อย่างนี้จึงทำให้รู้ว่าความพอประมาณคือ

⁴วันที่ 10 มีนาคม 2552 ณ ศูนย์ปราชญ์พออยู่ พอกิน พอเพียง

ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป ค่อยเป็นค่อยไป ทำได้เท่าไร แต่ต้องทำอย่างสม่ำเสมอ และต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ ชยัน อดทนตลอด” (นายคำสิงห์ มาลาหอม. สัมภาษณ์. 2552)⁵ ส่วนการหารายได้ เพื่อจุนเจือตนเองและครอบครัว รวมถึงการทำบุญให้ทาน และแบ่งปันแก่ญาติพี่น้องและสังคม พบว่า รายได้ทั้งหมดเกิดขึ้นจากผลผลิตทางการเกษตรในแปลงทฤษฎีใหม่ ทั้งรายวัน รายเดือนและรายปี ซึ่งเกิดจากการขายผลผลิตทางการเกษตร เช่น เห็ด พืชผักสวนครัว หน่อไม้ ถั่ว กบ เป็นต้น และผลผลิตเหล่านี้ก็เป็นอาหารที่ใช้ทานในครอบครัวและแบ่งปันให้กับสังคมอีกด้วย สำหรับรายจ่ายและเงินออม พบว่า รายจ่ายที่เกิดขึ้นเป็นรายจ่ายที่มีความจำเป็น เช่น การซื้อน้ำมันเพื่อใช้กับเครื่องปั่นไฟฟ้าเพื่ออำนวยความสะดวกในการอบรมแก่เกษตรกรที่เข้าร่วมอบรมในแต่ละครั้ง ส่วนค่าใช้จ่ายอื่นๆ ก็เป็นค่าใช้จ่ายเสริมในการบริหารจัดการกิจการภายในแปลงให้มีความเป็นไปได้ เช่น การซื้อเครื่องมือการเกษตร ที่จำเป็น เป็นต้น ส่วนเรื่องของการออมเงินนั้น พบว่านายคำสิงห์ มาลาหอมได้ใช้ระบบการทำบัญชีครัวเรือนในการบริหารตรวจสอบรายรับและรายจ่าย และมีการออมเงินไว้ใช้และลงทุน เพื่อใช้จ่ายในเวลาที่เป็น โดยการฝากไว้ที่ธนาคารเป็นรายเดือน โดยยึดตามพระราชดำรัสฯ ที่ว่า “การใช้จ่ายโดยประหยัดนั้นจะเป็นหลักประกันความสมบูรณ์พูนสุขของผู้ประหยัดเองและครอบครัว ช่วยป้องกันความขาดแคลนในวันข้างหน้า การประหยัดดังกล่าวนี้ จะมีผลดีไม่เฉพาะแก่ผู้ประหยัดเท่านั้น ยังจะเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติด้วย” (พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ : 31 ธันวาคม 2502)

2. ความมีเหตุผลเมื่อวิเคราะห์หลักการการใช้ เหตุผลของนายคำสิงห์ มาลาหอมพบว่า มีการพิจารณาเพื่อที่จะเลือกดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม รู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น และสิ่งที่สำคัญคือ

จะต้องปรึกษาคนในครอบครัวตลอด ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง การวางแผนต่างๆ จากการลงทุน รายได้ รายจ่าย จนกระทั่งการออมพร้อมๆ กัน คนในครัวเรือนจะต้องไม่ฟุ่มเฟือย และอยู่อย่างเรียบง่าย ไม่ตกไปอยู่ในกระแสบริโภคนิยมและการรู้จักใช้ทรัพยากรถือว่าเป็นหัวใจของการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพราะทรัพยากรในพื้นที่นั้นเป็นสิ่งหายาก ตั้งแต่ น้ำ พื้นที่ทำกิน และอื่นๆ ต้องเกิดประโยชน์สูงสุด เช่น น้ำต้องประหยัดและรูปแบบการใช้น้ำต้องมีความชัดเจนและมีปริมาณพอเพียงต่อการทำการเกษตร เพราะน้ำคือหัวใจของการทำเกษตร หรือทรัพยากรอื่นๆ เช่น ไร่ไม่ ก็ไม่ปล่อยให้สูญเปล่า เพราะสามารถนำมาทำเป็นปุ๋ยหมักชีวภาพ โดยผสมกับปุ๋ยคอก และฟางข้าวได้

ส่วนในพื้นที่ก็มีการใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามหลักทฤษฎีใหม่ โดยจะไม่ปลูกพืชเพียงแคชนิดใดชนิดหนึ่ง แต่ในพื้นที่เดียวกันก็สามารถปลูกพืชหลายชนิดในคราวเดียวกันได้ โดยการศึกษาธรรมชาติของพืชแต่ละชนิดว่ามีความเหมาะสมกับสภาพและเงื่อนไขในพื้นที่อย่างไร เช่น ในป่าไผ่ แทนที่จะปลูกไผ่อย่างเดียว แต่ในป่าไผ่ สามารถที่จะปลูกพืชชนิดอื่นในระหว่างได้ อาทิ หน่อหน่า มะม่วง เป็นต้น ซึ่งพื้นที่เดียวกันก็สามารถเลี้ยงไก่ และเปิดในคราวเดียวกันได้อีกด้วย และสามารถทำโรงเห็ดในป่าไผ่ได้อีกด้วย การใช้ทรัพยากรในพื้นที่จึงเกิดประโยชน์สูงสุดฉะนั้น ความมีเหตุผลจึงเป็นสิ่งที่จะต้องอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะการทำเกษตรนั้นต้องมีหลักวิชา และการประยุกต์ใช้กับภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เหมาะสม(นายคำสิงห์ มาลาหอม. สัมภาษณ์. 2552.)⁶

3. ภูมิคุ้มกันจากกรณีการเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ ที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่า การดำเนินงานใดๆ นั้นย่อมมีผลกระทบแน่นอนไม่ทางตรงก็ทางอ้อม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีภูมิคุ้มกันทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และ

⁵วันที่ 15 พฤษภาคม 2552 ณ ศูนย์ปราชญ์ชาวบ้านพออยู่ พอกินพอเพียง

⁶วันที่ 15 พฤษภาคม 2552 ณ ศูนย์ปราชญ์ชาวบ้านพออยู่ พอกินพอเพียง

วัฒนธรรม เช่น ด้านวัตถุ เราต้องมีเงินออม มีการประกันความเสี่ยงในอนาคต มีการลงทุนเพื่อพัฒนาการทำเกษตร และมีการวางแผนอย่างรอบคอบและเป็นรูปธรรมเมื่อศึกษานายคำสิงห์ มาลาหอมจึงพบว่า

1. ภูมิคุ้มกันด้านสังคมต้องสร้างความ

เข้าใจและความสามัคคี ความร่วมมือร่วมใจของสังคมทำสังคมให้เป็นสังคมสีขาว อย่างน้อยก็ในพื้นที่แห่งนี้ เพราะถ้ามีภูมิคุ้มกันอย่างนี้แล้ว ก็เป็นหลักประกันได้ว่าเราจะอยู่เย็นเป็นสุข หรืออย่างน้อยก็พออยู่ พอกินพอเพียงได้ โดยไม่ถูกระแสความเปลี่ยนแปลงจุดดิ่งให้ตกต่ำหรือเดือดร้อนจนเกินไป

2. ภูมิคุ้มกันด้านครอบครัว ได้สร้าง

ภูมิคุ้มกันให้ครอบครัวและผู้ที่เกี่ยวข้องมีภูมิคุ้มกันต่อสิ่งชั่วร้ายทางศีลธรรม คำสอนของครอบครัว วัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม ก็เป็นภูมิคุ้มกันได้เป็นอย่างดี เช่น การสอนให้ลูกหลานที่อาศัยอยู่ด้วยรู้จักความอดทน อดออม และทำบุญ ช่มตนเองโดยการปฏิเสธความชั่ว และยึดมั่นในความดี โดยการพูดให้ฟัง ทำให้เห็น เป็นตัวอย่างให้ดู

3. ภูมิคุ้มกันด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่

แห่งนี้ประมาณ 4 ไร่ยังจัดให้เป็นพื้นที่ปลูกป่า เพื่อรักษาสีเขียวและจัดให้เป็นที่พักผ่อนของชุมชนใกล้เคียง โดยยึดหลักที่ว่า “ในน้ำมีปลา ในป่ามีข้าวสาร”(นายคำสิงห์ มาลาหอม. สัมภาษณ์. 2552.)⁷ นั้นหมายถึงว่าในป่านั้นนอกจากจะมีต้นไม้ยืนต้นเป็นหลักแล้ว ภายในป่านั้นยังมีสรรพชีวิต และสมุนไพร ที่สามารถเป็นต้นทุนในการดำเนินชีวิต และการทำมาหากินได้ในระดับหนึ่ง และยิ่งจะกลายเป็นแหล่งศึกษาของชุมชน และเป็นการสนับสนุนหรือภูมิคุ้มกันในเรื่องของโลกร้อนอีกด้วย

4. ความรู้คู่คุณธรรม

ความรู้ ถือเป็นหัวใจของการพัฒนา แต่ลำพังเพียงความรู้แต่ขาดคุณธรรม ก็อาจเป็นการพัฒนาที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทั้งตนเองและสังคมได้ คุณธรรมจึงมีความจำเป็นที่จะช่วยให้ความรู้มี

ความหมายและมีค่ามากขึ้น ถึงแม้นายคำสิงห์ มาลาหอม จะมีการศึกษาที่ไม่สูง แต่ก็มีแสวงหาความรู้ทั้งในตำราและประสบการณ์เสมอ และในการเรียนรู้อีกประการหนึ่งที่เกิดขึ้นจากที่นี่คือ การปรึกษากับผู้ที่มีความรู้โดยเฉพาะจากองค์กรภาครัฐ เช่น เกษตรและสหกรณ์จังหวัด พัฒนาที่ดินจังหวัด ประมงจังหวัด สปก. จังหวัด และคณาจารย์จากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม และขอแลกนามทั้งเครือข่ายปราชญ์ทั้งภายในจังหวัด และระดับประเทศตามที่มีโอกาส การพูดคุยกันกับบุคคลเหล่านี้ จึงเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความรู้ ประสบการณ์ ภูมิปัญญา และนวัตกรรมทางการเกษตร เป็นต้นสถานที่แห่งนี้จึงไม่ปฏิเสธหลักวิชาและความรู้เทคโนโลยี แต่พยายามเลือกสรรสิ่งที่เหมาะสมมาใช้เพื่อประโยชน์ในการวางแผนและขับเคลื่อนปฏิบัติงาน อย่างรอบคอบและระมัดระวัง เพราะฉะนั้น ความรู้ที่จะนำมาปฏิบัติจึงเป็นความรู้ที่เหมาะสม ผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์ และถูกต้องตามหลักวิชา ปราศจากอคติ

ส่วนในมิติทางสังคมตามแนวคิดของนายคำสิงห์ มาลาหอมพบว่า สังคมที่ดีควรจะเริ่มตั้งแต่ครอบครัว ซึ่งถ้าครอบครัวอบอุ่นก็จะกลายเป็นครอบครัวเข้มแข็งและสังคมก็เข้มแข็งในที่สุด และสำหรับคนครอบครัวของนายคำสิงห์ มาลาหอมนั้นปัจจุบันถือว่าเป็นผู้ที่มีการศึกษาในระดับชั้นพื้นฐานเท่านั้น และมีอาชีพการทำการเกษตรเป็นหลัก แต่พฤติกรรมถือว่าเป็นผู้ที่มีคุณธรรม โดยยึดหลักง่ายๆ คือ “คนเราถ้ามีกินไม่ขาดแคลน ก็จะเกิดความอบอุ่น เพราะการมีกินเป็นพื้นฐานหลักของความสุสุข”(นายคำสิงห์ มาลาหอม. สัมภาษณ์. 2552)⁸ เพราะฉะนั้นบุคลากรในศูนย์แห่งนี้ ถึงแม้การศึกษาในระบบจะไม่มาก แต่ก็มีการศึกษาออกระบบ ผ่านปฏิบัติการภายใต้แนวคิดของศูนย์ฯ 6 ข้อ ดังนี้

1. อุฏฐานะวะโต คือ ขยันทำความขยันถือว่าเป็นหัวใจของการทำงานทุกอย่าง โดยเฉพาะการทำ

⁷วันที่ 20 พฤษภาคม 2552 ณ ศูนย์ปราชญ์ชาวบ้านพออยู่ พอกินพอเพียง

⁸วันที่ 20 พฤษภาคม 2552 ณ ศูนย์ปราชญ์ชาวบ้านพออยู่ พอกินพอเพียง

เกษตร เพราะต้องสอดส่องดูแลอย่างสม่ำเสมอ เพราะ การทำการเกษตรเป็นการปลูกชีวิตที่ต้องการดูแลและเอาใจใส่เหมือนกับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ฉะนั้น จึงต้องตื่นแต่เช้าตรู่เพื่อใช้เวลาที่มีค่าในการดูแล และลงมือทำอย่างเป็นรูปธรรม แต่ก็ยึดหลักค่อยๆ ค่อยเป็น ค่อยไป เพราะต้องแบ่งเวลาในการทำอย่างอื่น ๆ ด้วย เช่น การอบรม หรือให้คำแนะนำผู้ที่สนใจที่เข้ามาศึกษา

2. สะติมะโต คือ ทำด้วยสติปัญญา สติปัญญา คือหัวใจที่สำคัญอย่างยิ่งของการทำงาน โดยเฉพาะการทำงานเกษตร เพราะการทำเกษตรนั้น มักมีปัญหาและอุปสรรคให้ต้องแก้และคิดอยู่เสมอ เพราะฉะนั้น การมีสติอยู่เสมอจึงเป็นตัวเสริมอย่างดียิ่ง ให้เกิดปัญญาในคิดวิเคราะห์เพื่อหาทางออกจากปัญหา ทั้งเฉพาะหน้า และระยะยาว

3. สุจิตัมมัสสะ คือ ทำให้ดีที่สุด นั่นหมายความว่า การทำอะไรก็ตามต้องมีความพยายาม ทำให้ดีที่สุด หรือสุดความสามารถของตนเอง แต่ถ้ากรณีใดที่เกินความสามารถของตนเอง ก็อาจจะต้องใช้ เวลาในการคิด และปรึกษากับผู้รู้ หรือแม้กระทั่งการลองผิดลองถูก เพื่อหาแนวทางที่ดีที่สุดให้กับตนเอง

4. นิสัมมะการิโนคือ พิจารณาอย่างรอบคอบ การงานทุกอย่างต้องผ่านการคิดพิจารณาอย่างรอบคอบ เพราะพื้นที่แห่งนี้ไม่สามารถสักแต่ว่าทำตามได้ แต่การที่จะทำอะไรได้ต้องศึกษาทั้งเรื่องของดิน น้ำ หรือแม้กระทั่งประเภทของต้นไม้ พืช และผลไม้อื่นๆ ว่ามีความเหมาะสมหรือไม่อย่างไร จะไม่สักแต่ว่าปลูก หรือทำตามกระแสของสังคมหรือตลาดเท่านั้น

5. สัตถุญะตัสสะ จะ คือ ทำด้วยความระมัดระวัง ความรอบคอบ ระมัดระวัง ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นหรือเป็นเงื่อนไขที่สำคัญอย่างหนึ่ง การที่จะทำอะไรก็ตามเราต้องไม่ประมาท ระมัดระวังทั้งการกระทำ การพูดและการคิด เพราะถ้าขาดความระมัดระวังแล้ว ก็อาจเกิดความเสียหายแก่ทั้งตนเองและครอบครัวและส่วนรวมได้

6. ฐัมมะชีวิโน คือ อยู่อย่างเรียบง่าย การอยู่ ณ สถานที่แห่งนี้เป็นข้อที่สามารถมองเห็นได้อย่าง

เป็นรูปธรรมในเรื่องของพื้นที่ การดำเนินชีวิต การอยู่ การกิน และการใช้จ่าย เพราะยึดหลักความพออยู่ พอ กิน พอใช้ และพอเพียง ในการดำเนินชีวิต เช่น สถานที่นี้ไม่มีไฟฟ้า แต่ก็สามารถใช้ตะเกียงแทนได้เป็นบางครั้ง การใช้สอยอื่นๆ ก็สามารถพึ่งตนเองได้ เช่น การทำ น้ำยาซักผ้า น้ำยาล้างจาน สบู่ ใช้อ่าง เป็นต้น ภายใต้ปรัชญาที่ว่า “พออยู่ พอกิน พอเพียง”

2. รูปแบบและการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตของเกษตรกรที่เข้าอบรม

จากผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรที่ผ่านการอบรมหลักสูตรทฤษฎีใหม่ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทั้ง 4 รุ่น ระหว่างเดือน กุมภาพันธ์ 2552 ถึง เดือน พฤษภาคม 2552 รวมทั้งสิ้น 196 คน เมื่อคิดเป็นร้อยละมีผลปรากฏดังนี้

1. ประเภทของผู้เข้าอบรมแบ่งเป็นชายร้อยละ 55.6 และหญิงร้อยละ 44.4
2. ระดับอายุของผู้เข้าอบรมช่วงอายุระหว่าง 16-32 ปีร้อยละ 15.8 ช่วงอายุระหว่าง 33-48 ปีร้อยละ 39.3 ช่วงอายุระหว่าง 49-64 ปีร้อยละ 37.2 และอายุ 65 ปีขึ้นไปคิดเป็นร้อยละ 7.7จะเห็นว่า อายุเฉลี่ยของผู้เข้าร่วมอบรมอยู่ระหว่าง 33-48 ปี มีถึงร้อยละ 39.3 ซึ่งถือว่ามากที่สุด ทำให้เห็น วยในระหว่างนี้เป็นวัยทำงานเป็นหลัก ถัดมาเป็นวัยระหว่าง 49-64 ปี ร้อยละ 37.2 ซึ่งถือว่ามากพอควร
3. ประเภทของการทำเกษตรของผู้เข้าอบรมที่มีการนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการทำเกษตรในพื้นที่ของตนเอง พบว่า การทำปุ๋ยหมักชีวภาพและน้ำหมักชีวภาพคิดเป็นร้อยละ 47.4 การทำสมุนไพรไล่แมลง คิดเป็นร้อยละ 31.6 การเผาถ่านสกัดน้ำส้มควันไม้ คิดเป็นร้อยละ 8.2 การทำน้ำยาล้างจาน คิดเป็นร้อยละ 8.2 การเลี้ยงปลาในบ่อดินและการเพาะพันธุ์กบ คิดเป็นร้อยละ 3.1 และการเพาะเห็ดนางฟ้าจากขี้เลื่อย คิดเป็นร้อยละ 1.5

จากข้อมูลทางสถิติทำให้เห็นว่า เกษตรกรให้ความสนใจในการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ และน้ำหมัก

ชีวภาพมากขึ้น (47.4) การใช้สมุนไพรไล่แมลง (31.6) ทำให้เห็นว่า กิจกรรมดังกล่าวได้รับความสนใจ และสามารถทำได้โดยไม่ยากนัก เพราะเกษตรกรส่วนมากนั้นมีวัตถุดิบและอุปกรณ์อยู่ก่อนแล้ว การเข้าไปอบรมจึงเป็นการเสริมแนวคิดและวิธีการในการปฏิบัติ หรือการเสริมภาคปฏิบัติให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ส่วนระดับร้อยละของการกระทำประเภทอื่นๆ จะเห็นว่า การทำน้ำส้มควันไม้และน้ำยาล้างจาน ก็ได้รับความสนใจและนำไปปฏิบัติและประยุกต์ใช้ในครัวเรือนของตนพอสมควร โดยเฉพาะการทำน้ำส้มควันไม้ นั้นถือว่าได้รับความสนใจเป็นพิเศษจากเกษตรกรที่เข้าอบรม ส่วนการเลี้ยงกบและการเพาะเห็ดจากขี้เลื่อยนั้นในระหว่างการออกติดตามและประเมินผลเกษตรกรที่เข้าอบรมนั้น ถือว่ายังมีน้อย เพราะกิจกรรมทั้งสองอย่างนี้ ต้องใช้องค์ความรู้และการเตรียมการพอสมควร และเกษตรกรจำนวนหนึ่งได้รวมกลุ่มกันเพื่อผลิตเห็ดฟาง ซึ่งถือว่าเป็นการประยุกต์องค์ความรู้ที่ได้จากการเข้าอบรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์และมีความเหมาะสมกับพื้นที่ของตนเอง เพราะการผลิตเห็ดฟางไม่ต้องอาศัยวัตถุดิบเป็นจำนวนมากและมีค่าใช้จ่ายสูง แต่การผลิตเห็ดฟางซึ่งปกติจะใช้ขี้เลื่อยขี้มูลสัตว์ เกษตรกรสามารถใช้วัตถุดิบจากพื้นที่ เช่น ฟางข้าว หรือตอซังข้าวที่มีอยู่ที่ทุ่งนาแทนได้ จึงเป็นการปรับประยุกต์ความรู้ที่ได้อบรมมาให้เหมาะสมและเกิดเป็นรูปธรรมขึ้นมาได้แต่ข้อดีของการใช้ฟางคือ ระยะเวลาการให้ผลผลิตจะสั้นกว่าวัสดุที่ทำจากขี้เลื่อยขี้มูลสัตว์ ประมาณ 1 เดือน

ผลการศึกษาก็อย่างหนึ่ง คือ มีการปรับประยุกต์ความรู้ไปใช้ในพื้นที่ที่ต่างกัน นั่นคือมีการประยุกต์ใช้น้ำหมักชีวภาพในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำสำหรับเกษตรกรที่มีพื้นที่แถบแม่น้ำชีในการปลูกผักเพื่อให้ได้ผลผลิตที่มากขึ้นในขณะลงทุนเท่าเดิม โดยเฉพาะในช่วงหน้าฝนที่เกษตรกรมีปัญหาในเรื่องของรากผักเน่า (ต้นหอม พริก เป็นต้น) เพราะดินชื้นแฉะและอุ้มน้ำมากเกินไป แต่เมื่อมีการปรับสูตรน้ำหมักชีวภาพไปใช้ก็ทำให้พืชผักไม่ได้รับผลเสียหายจากสภาพแวดล้อมดังกล่าวซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ใกล้เคียงที่มีการปลูกพืช

ชนิดเดียวกันโดยใช้สารเคมีเป็นหลัก แต่ให้ผลต่างกันคือได้ผลน้อยมาก ส่วนในพื้นที่ดอนก็มีการนำเอาน้ำหมักชีวภาพไปใช้ในการปรับปรุงบำรุงดินเพื่อให้เหมาะสมกับการเพาะปลูกพืชผักสวนครัว เพราะพื้นที่ดอนส่วนมากจะมีปัญหาเกี่ยวกับสภาพดินที่เป็นดินทราย ซึ่งไม่เหมาะกับการปลูกพืชผักโดยเฉพาะในช่วงหน้าแล้ง แต่เมื่อมีการปรับปรุงดินโดยใช้น้ำหมักชีวภาพแล้วก็ทำให้เกษตรกรสามารถปลูกพืชผักสวนครัวได้ผลดีมากยิ่งขึ้น จนสามารถพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่ง คือ การปลูกอยู่ ปลูกกิน (เมื่อก่อน ซื้ออยู่ซื้อกิน)

6. อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้และการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทของปราชญ์ชาวบ้าน” ใช้แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ดังนี้

1) แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 2) แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแบบ 3 ห่วง 2 เงื่อนไข โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และ 3) แนวคิดทฤษฎีใหม่ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

คำว่า “พอเพียง” ถือว่าเป็นปรัชญาเศรษฐกิจทางเลือกที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้มองเห็นทางรอดบนเส้นทางแห่งความวิกฤตของการพัฒนาภายใต้ว่าททรมการพัฒนาประเทศ พระองค์ได้ทรงเสนอและสะท้อนให้เห็นวิถีเดิมของชุมชนไทย (ซึ่งเป็นที่รอดปลอดภัย) แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงถือว่าเป็นแนวคิดที่มีความยืดหยุ่นในการปฏิบัติ และสามารถปรับประยุกต์ใช้ได้กับทุกพื้นที่ แต่จริงๆ แล้วแนวคิด 3 ห่วง คือ พอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน และ 2 เงื่อนไข คือ มีความรู้และคุณธรรม นั้นเป็นการเน้นถึงการพัฒนาค้นจากภายในสู่ภายนอกอย่างเห็นได้ชัดเจน นั่นคือ การสร้างความพอเพียงให้กับตนเองตั้งแต่ภายในหรือจิตใจ เช่นพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่ว่า “...ความจริงเศรษฐกิจพอเพียงนี้ กว้างขวางกว่า Self-sufficiency คือ Self-

sufficiency นั้นหมายความว่า ผลิตอะไรมีพอที่จะใช้ ไม่ต้องไปขอซื้อคนอื่นอยู่ได้ด้วยตนเอง (พึ่งตนเอง) ...เป็นตามที่เขาเรียกว่ายืนบนขาของตัวเอง แต่พอเพียงนี้มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีก คือ คำว่าพอก็เพียงพอเพียงนี้ก็พอ ดังนั้นเอง คนเราถ้าพอในความต้องการก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย...”⁹

แต่ประเด็นที่น่าสนใจคือ เกษตรกรส่วนมากยังมีแนวคิดแบบเดิมๆ คือ การทำเกษตรแบบทุนนิยม นั่นคือ ต้องเริ่มต้นที่มีเงินก่อนจึงจะลงมือทำ นั่นคือ มองความมี(เงิน)จากภายนอก ไม่ใช่พิจารณาความมี(จิตใจ ความรู้)จากภายใน ซึ่งถ้าไม่มีเงินก็ไม่ทำอะไรหรือทำอะไรไม่ได้เลย โดยคอยความช่วยเหลือจากภาครัฐเพียงอย่างเดียว ซึ่งเกษตรกรบางท่านถึงแม้จะผ่านการอบรมไปแล้วแต่ก็ยังไม่สามารถลงมือปฏิบัติได้ ซึ่งสะท้อนได้จากคำพูดที่ว่า “ไม่รู้จะเริ่มจากตรงไหนก่อน เงินทุนในการดำเนินงานไม่มี” จากคำพูดดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าเกษตรกรยังติดอยู่กับการทำเกษตรแบบทุน โดยไม่ปรับเปลี่ยนแนวคิดใหม่ ฉะนั้น ปัญหาอุปสรรคที่สำคัญอย่างหนึ่งของการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้คือ “การปรับเปลี่ยนความคิดของเกษตรกร”จะอย่างไรก็ตามเมื่อเกษตรกรนำความรู้และประสบการณ์ไปปฏิบัติจริงปรากฏว่า เกษตรกรที่มีความสนใจในระดับสูงนั้นส่วนมากจะลงมือปฏิบัติอยู่ก่อนแล้ว คือ มีความสนใจในการทำเกษตรเป็นทุนเดิม การเข้าอบรมจึงเป็นการเสริมองค์ความรู้และวิธีคิดให้มีความชัดเจนทางวิชาการมากขึ้น และเป็นการเสริมความหลากหลายให้กับเกษตรกรเพิ่มขึ้น ส่วนประเด็นของหลักสูตรที่ได้รับความสนใจมากเป็นพิเศษคือ การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ และน้ำหมักชีวภาพ ซึ่งจากการสังเกตในการลงพื้นที่ติดตาม ทำให้เห็นว่า เกษตรกรนั้นมีวัตถุดิบเพียงพอและง่ายต่อการกระทำ แต่ก็มีเกษตรกรจำนวนหนึ่งที่ขาดอุปกรณ์ในการ

กระทำเหมือนกันหรือมีแต่ไม่เพียงพอ และที่สำคัญคือรูปแบบในการประยุกต์ใช้นั้นก็มีความแตกต่างกันไปบ้าง เช่น เกษตรกรลุ่มน้ำ จะไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องนำสำหรับการเกษตร แต่จะมีปัญหาในช่วงฤดูฝน ดินจะอุ้มน้ำไว้สูง เมื่อปลูกผักจึงทำให้เกิดโรครากเน่า การประยุกต์ใช้น้ำหมักจึงมีความต่างกับพื้นที่ดอน ซึ่งจะไม่มีปัญหาเรื่องนี้ แต่ดินในที่ดอนอาจจะขาดความสมบูรณ์หรือเป็นดินทรายและเค็ม และขาดน้ำสำหรับการทำเกษตร จะใช้น้ำหมักที่มีคุณลักษณะที่แตกต่างออกไป เพราะที่ดอนจะเหมาะกับน้ำหมักประเภทบำรุงดิน หรือสร้างความสมบูรณ์ให้กับดิน ส่วนพื้นที่ลุ่ม จะเหมาะกับน้ำหมักที่แก้โรคโคลนเน่า เป็นต้น ฉะนั้น รูปแบบและการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงมีความหลากหลาย ขึ้นอยู่กับบริบทของพื้นที่การทำเกษตรกรรมของเกษตรกร

ในส่วนของแนวคิดทฤษฎีใหม่นั้น เมื่อวิเคราะห์จากข้อมูลและการติดตามผลประเมินผลแล้ว จะเห็นว่าในพื้นที่การทำเกษตรของปราชญ์ชาวบ้าน คือ นายคำสิงห์ มาลาหอม นั้นมีการจัดให้สอดคล้องแนวคิด คือ ร้อยละ 30 เนื้อที่เฉลี่ย 4ไร่ทำการขุดสระกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการเพาะปลูกโดยมีความลึกประมาณ3-4 เมตร ซึ่งจะสามารถรับน้ำได้มีความจุถึง 19,000 ลูกบาศก์เมตรโดยการรองรับจากน้ำฝน สามารถใช้น้ำได้ตลอดปีทั้งยังสามารถเลี้ยงปลาและปลูกพืชริมสระน้ำเพื่อเพิ่มรายได้ให้ครอบครัวอีกทางหนึ่งด้วย ร้อยละ 60 เป็นเนื้อที่เฉลี่ยประมาณ 10ไร่เป็นพื้นที่ทำการเกษตรปลูกพืชผลต่างๆ โดยแบ่งพื้นที่นี้ออกเป็น 2 ส่วนคือร้อยละ 30 ในส่วนที่สอง ทำนาข้าวประมาณ 5 ไร่และอีกร้อยละ 30 ปลูกพืชไร่หรือพืชสวนตามแต่สภาพของพื้นที่และภาวะตลาดประมาณ 5 ไร่ อาทิ พริก ถั่ว มะเขือ ใผ่ ผักกาด ผักบุ้ง เป็นต้นและร้อยละ 10 เป็นพื้นที่ที่เหลือมีเนื้อที่เฉลี่ยประมาณ 3 ไร่ จัดเป็นที่อยู่อาศัย ถนนคันคูดินหรือคูคลอง ตลอดจนปลูกพืชสวนครัวและเลี้ยงสัตว์รวมพื้นที่โดยเฉลี่ยประมาณ 27ไร่เศษตามสัดส่วน 30 – 30 – 30 – 10 แต่เมื่อวิเคราะห์จากฐานของเกษตรกรที่เข้าอบรมแล้วจะเห็นอย่างชัดเจนว่า มีความเป็นไปได้ไม่น้อยมากที่

⁹พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิตฯ วันที่ 4 ธันวาคม 2541, อ้างถึงใน <http://www.sufficiencyeconomy.org/view-detail.html>, 17 มิถุนายน 2556)

จะจัดสรรพื้นที่ของตนเองให้เป็นไปตามแนวคิดนี้ เพราะการปรับพื้นที่เดิมซึ่งส่วนใหญ่เป็นไร่-นา นั้นต้องใช้ทุนสูงสะท้อนให้เห็นจากข้อเสนอแนะของเกษตรกรส่วนมาก เช่น อยากให้มีแหล่งน้ำในการประกอบอาชีพ / ทุนในการประกอบอาชีพ / ให้สนับสนุนเงินทุนเป็นต้น เกษตรกรทั้งหมดที่เข้าอบรม จึงไม่สามารถปรับปรุงพื้นที่ของตนเองให้เป็นไปตามแนวคิดนี้ได้ เกษตรกรทั้งหมดเพียงแค่นำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับประยุกต์ใช้ในพื้นที่บริเวณบ้านหรือพื้นที่ที่มีสระน้ำเดิมอยู่แล้ว ซึ่งสิ่งที่สามารถทำได้ คือ การปลูกพืชผักสวนครัวบางประเภทเท่านั้นจะอย่างไรก็ตามจากการที่เกษตรกรได้นำความรู้ไปปฏิบัติ ได้ชี้ให้เห็นว่าเกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่ง เช่น การลดรายจ่ายเพื่อซื้อสารเคมีหรือปุ๋ยเคมีมาใช้ในการเกษตร และในขณะเดียวกันก็เป็นการเพิ่มรายได้ไปในตัว จากการขายพืชผักในสวนของตนเอง ส่วนที่เป็นรูปธรรมอีกประการหนึ่งคือ การมีอยู่มีกิน โดยไม่ต้องซื้อหรือถ้าจะซื้อก็ซื้อน้อยลงหรือซื้อเฉพาะสิ่งที่จำเป็นเท่านั้น เพราะมีความตระหนักในการใช้จ่ายมากยิ่งขึ้น ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้นสามารถใช้ในการดำเนินชีวิตหรือพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่ง

4) แนวคิดเรื่องภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาคือแบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่า แสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคลและสังคม ซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติสืบต่อกันมา ภูมิปัญญาจะเป็นทรัพยากรบุคคลก็ได้ หรือภูมิปัญญาจะเป็นทรัพยากรความรู้ก็ได้ ภูมิปัญญาที่สั่งสมสืบมาถือเป็นสมบัติของสังคม (จารุวรรณ ธรรมวัตร. 2538.1) ส่วนภูมิปัญญาที่นายคำสิงห์ มาลาหอม เกิดจากการเรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบ โดยเฉพาะการปฏิบัติการณ์ จนเกิดการสั่งสมและตกผลึก และนำมาต่อยอดเพื่อจัดทำเป็นหลักสูตรอบรมเกษตรกรประกอบด้วย 1) การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ 2) น้ำหมักชีวภาพ 3) การใช้สมุนไพรไล่แมลง 4) การทำบัญชีครัวเรือน 5) น่ายาล้างจาน 6) การเผาถ่านสกัดน้ำส้มควันไม้ 7) การขยายพันธุ์พืช 8) เลี้ยงปลาตกใน

บ่อดิน/ซีเมนต์ 9) การเลี้ยงกบ 10) การเพาะเห็ดขอนขาวจากขี้เลื่อย / เพาะเห็ดนางฟ้า และ 12) การปลูกไม้ซึ่งองค์ความรู้ทั้งหมดนี้เกิดจากประสบการณ์การเรียนรู้และนำมาปรับประยุกต์ใช้กับหลักแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามความเหมาะสมของพื้นที่การเกษตรของตนเอง ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องภูมิปัญญาของพัชรินทร์ สิริสุนทรที่กล่าวไว้ว่า ภูมิปัญญา หมายถึงผลึกของความรู้ ความสามารถ ความเชื่อความสามารถทางพฤติกรรมและความสามารถในการแก้ปัญหาที่มีเอกลักษณ์ซึ่งมนุษย์ในสังคมหนึ่งคิดขึ้น ภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้มาโดยผ่านกระบวนการสืบทอดปรับปรุงและประยุกต์ต่อกันมาเป็นระบบคุณค่าดั้งเดิม ที่สะท้อนออกมาให้เห็นในชีวิตประจำวันของบุคคลด้วยสัญลักษณ์ต่างๆ และมีลักษณะเป็นองค์รวมให้ความสำคัญกับคุณภาพและเอกภาพขององค์ประกอบต่างๆ ภูมิปัญญาจึงมีความเชื่อมโยงกับระบบต่างๆ ของสังคม ทั้งระบบในอดีตและปัจจุบัน มีความหลากหลายไม่หยุดนิ่งและมีความแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม (2545. 20) และประเด็นที่น่าสนใจคือ นายคำสิงห์ มาลาหอม เดิมเคยมีว้ามาในอบายมุขมาก่อน แต่ก็สามารถปรับกระบวนการคิดเชิงสร้างสรรค์ เข้าสู่ความเป็นสัมมาทิฐิ โดยยึดหลักแนวคิดตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและแนวคิดทฤษฎีใหม่ จนสามารถพึ่งตนเองได้ และเป็นสถานเรียนรู้ของชุมชนอีกด้วย

สำหรับเกษตรกรที่เข้าอบรมทฤษฎีใหม่ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า เดิมกลุ่มผู้เข้าอบรมในโครงการฯ มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นน้อยมาก แต่เมื่อผ่านการอบรมก็เกิดความตระหนักรู้ในภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น รู้จักคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติภายในท้องถิ่นและเกิดทักษะในการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ของตนเองเพื่อให้เกิดประโยชน์ในเชิงการเกษตรมากกว่าเดิม ส่วนภูมิปัญญาในการประยุกต์ใช้นั้นมีความหลากหลายด้านรูปแบบและการประยุกต์ใช้ เช่น กระบวนการผลิตน้ำส้มควันไม้ จากประเภทของต้นไม้ เช่น ต้นสะเดา ยูคา 00 เป็นต้น นอกจากจะใช้ในการไล่แมลงเป็นหลักแล้วยังพบว่า

เกษตรกรบางท่านได้นำมาผสมผสานกับสารชนิดอื่นๆ เช่น น้ำหมักชีวภาพ รดพืชผักหรือผลไม้ ก็มีผลในเชิงบวกนอกจากจะไล่แมลงได้แล้วยังทำให้พืชผักเจริญเติบโตได้ดีอีกด้วย แต่ส่วนมากเกษตรกรจะประยุกต์ในเรื่องของวัตถุดิบในการทำมากกว่า เพราะในแต่ละพื้นที่นั้นก็ไม่เหมือนกัน แต่ก็ได้ผลในเชิงปฏิบัติไม่แตกต่างกันมากนัก

7. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการและการจัดการ

1.1 ปัจจุบันแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงถือว่าเป็นที่นิยมในการนำไปใช้กับชุมชนทั่วประเทศ แต่คนในชุมชนจริงก็ยังคงขาดความเข้าใจในสาระของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างทั่วถึงและถูกต้อง จึงควรส่งเสริมแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงผ่านหน่วยงานของรัฐในทุกระดับอย่างเป็นระบบและจริงจัง

1.2 ควรให้บุคลากรในหน่วยงานของรัฐทุกระดับศึกษาแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นระบบและสามารถแนะนำเกษตรกรได้ และรัฐควรจัดงบประมาณอย่างเหมาะสม (ที่ผ่านมามีไม่เหมาะสม เพราะน้อยเกินไป) ในการสนับสนุนกระบวนการอบรม ส่งเสริม และปฏิบัติการให้แก่ศูนย์ปราชญ์และเกษตรกรอย่างทั่วถึง

1.3 สถาบันการศึกษาในทุกกระดับ โดยเฉพาะระดับอุดมศึกษาควรสนับสนุนให้บุคลากรคณาจารย์ลงพื้นที่เพื่อสนับสนุนด้านองค์ความรู้แก่ศูนย์ปราชญ์และเกษตรกรที่ผ่านการอบรมอย่างเป็นระบบและครบวงจร โดยเฉพาะด้านเทคโนโลยีในการเกษตรหรือกระบวนการสนับสนุนองค์ความรู้เชิงวิชาการ

1.4 รัฐควรมีนโยบายให้สถานศึกษาทุกระดับบรรจุหลักสูตรแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้ในหลักสูตรของการศึกษาทุกระดับอย่างเป็นระบบ

1.5 ชุมชนยังขาดความเข้าใจคำว่า “แนวคิดทฤษฎีใหม่ในพระราชดำริ” ทั้งในเรื่องหลักการ

และปฏิบัติการ ซึ่งมีเฉพาะเกษตรกรเท่านั้นที่ยังขาดความเข้าใจ แต่ยังคงถึงปราชญ์ เจ้าหน้าที่ของรัฐส่วนมาก โดยเฉพาะผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการเกษตรทุกระดับ รัฐหรือผู้ที่เกี่ยวข้องจึงควรเน้นในการทำความเข้าใจให้กับบุคคลดังกล่าวอย่างเป็นระบบ และถ้าเจ้าหน้าที่รัฐสามารถเป็นตัวอย่างในการปฏิบัติได้ก็จะเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับเกษตรกร

1.6 มหาวิทยาลัยมหาสารคามควรเปิดพื้นที่ด้านวิชาการหรือจัดทำศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภายในจังหวัดมหาสารคามอย่างเป็นรูปธรรม โดยการเชิญศูนย์ปราชญ์ทุกศูนย์มาร่วมแลกเปลี่ยนและพัฒนาในเรื่องวิชาการ รวมถึงการเรียนการสอนในเชิงเนื้อหา และพื้นที่ศึกษาดูงานด้านปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและแนวคิดทฤษฎีใหม่ภายในจังหวัด โดยมีมหาวิทยาลัยมหาสารคามเป็นศูนย์กลาง

1.8 ควรมีกระบวนการพัฒนาระบบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เข้าสู่เศรษฐกิจครัวเรือน เศรษฐกิจชุมชน และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ให้ได้ โดยอาจจะเริ่มพัฒนาจากชุมชนหน่วยเล็กไปหาหน่วยใหญ่

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในมิติของศูนย์ปราชญ์ชาวบ้านและชุมชน

2.2 ควรมีการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับปัจจัยด้านต่างๆ ที่นำไปสู่ความสำเร็จและความล้มเหลวของเกษตรกรที่เข้าอบรมแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่จังหวัดมหาสารคามและพื้นที่จังหวัดอื่นๆ

2.3 ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการบูรณาการองค์ความรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้านผ่านหลักสูตรการอบรมของศูนย์ปราชญ์แต่ละศูนย์ภายในจังหวัดมหาสารคาม

8. กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคามที่สนับสนุนทุนการวิจัยจากงบประมาณรายได้ ประจำปี พ.ศ. 2552 พร้อมคณะผู้บริหารทุกท่าน ขอคุณพ่อคำสิงห์ มาลาหอม และครอบครัวทุกๆ คน พร้อมด้วยคณะวิทยากร และ

เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการทุกท่านที่ได้ช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูล โดยเฉพาะคุณพ่อคำสิงห์ มาลาหอม ที่เสียสละเวลาอันมีค่าในการให้ข้อมูลและความรู้ด้านการเกษตรซึ่งเป็นประโยชน์อย่างมากในการทำวิจัยในครั้งนี้

9. เอกสารอ้างอิง

- จารุวรรณ ธรรมวัตร. 2538. ภูมิปัญญาอีสาน. มหาสารคาม. โรงพิมพ์นางนวลออฟเซ็ท.
- ชนิดา ชิตบัณฑิตย์. 2550. "มองเศรษฐกิจพอเพียงผ่านแว่นหลากสี: "เศรษฐกิจพอเพียง" กับ "การสถาปนาพระราชอำนาจนา" ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว" ในการประชุมเชิงวิชาการ เรื่องเหลียวหลังแลหน้าการเปลี่ยนแปลงสังคมชนบทอีสานช่วงทศวรรษ 2540-2550 กรณี "เศรษฐกิจพอเพียง: ความรู้และความไม่รู้" ที่จัดโดยคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ร่วมกับ สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วันที่ 20 พ.ย.50. และสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ที่ <http://prachatai.com/journal/2007/11/14954>
- พัชรินทร์สิริสุนทร. 2545. ภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดพิษณุโลก. พิษณุโลก : สาขาวิชาพัฒนาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
- สมเกียรติ อ่อนนิมล. 2550. วิกฤต"เศรษฐกิจพอเพียง"สมเกียรติ อ่อนนิมล "ปรัชญา" ไม่ใช่ "ทฤษฎี". มติชนรายวัน วันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2550 ปีที่ 30 (ฉบับที่ 10579)
- อภิชัย พันธเสน. 2547. พุทธเศรษฐศาสตร์: วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ. พิมพ์ครั้งที่ 3 กทม: สำนักพิมพ์อมรินทร์.
- คำสิงห์ มาลาหอม. สัมภาษณ์ ช่วงเดือนกุมภาพันธ์-กรกฎาคม 2552. ที่ศูนย์ปราชญ์ชาวบ้านพออยู่ พอกิน พอเพียง ต. หนองกุงสวรรค์ อ. โกสุมพิสัย จ. มหาสารคาม